

Beszámoló az OTKA (NKFI) K 104758. sz. pályázat során elért eredményekről

A pályázat 4+1 éve (2012–2017) immár a 3. ciklust jelentette a 18–19. századi magyar közköltészet kutatásának és szakmai újraértékelésének folyamatában. A korábbi OTKA-pályázatok eredményeihez hasonlóan a 3. ciklus eredményei is fokozatosan beépültek a magyar és közép-európai irodalomtörténeti kutatásokba. Ennek jeleként egyre több hazai és szomszéd országbeli szakember, köztük doktoranduszok kapcsolódtak be a kutatásba – utóbbiak már ahhoz a nemzedékhez tartoznak, akik az egyetemi tanulmányaik idején már a friss szakirodalmat (többek közt kritikai kiadásainkat és monográfiáinkat) használva tájékozódhattak a közköltészet témakörében.

A pályázat legsikeresebb újdonságának a *Doromb. Közköltészeti tanulmányok* sorozat megindítása számít. Az évente megjelenő, akár 500 lapot meghaladó terjedelmű kötetek lehetőséget adnak terjedelmi korlátozás nélkül hosszabb elemzésekre és forrásközlésekre is a közköltészet legtágabb értelmezési tartományából, tehát a régebbi és újabb (tömeg)irodalom, illetve anonim vagy azzá vált szövegfolklor témaköreiből. Az eddig megjelent öt kötetet számos irodalomtörténész, továbbá folklorista, zenetörténész, történész és előadóművész kolléga tartotta inspiratív közegnek, amit jól jeleznek a Reciti Kiadó (MTA BTK ITI, összefoglaló oldal: <http://reciti.hu/projektek/doromb>) honlapjáról ingyenesen hozzáférhető e-bookok szüntelenül gyarapodó letöltési adatai. A magyarországi kutatókon kívül erdélyi és felvidéki szakemberek is csatlakoztak a *Doromb* szerzőihez. Kisebb konferenciák ide illő anyagából is tallóztunk, például a Küllös Imola 70. születésnapján tartott folklorista szimpozion, a 2016-os nagykaposi és sárospataki Erdélyi János-konferencia, továbbá a régi magyar irodalmi allegorézisről szóló tanácskozás (2014, Szekszárd) közköltészeti tárgyú előadásai is itt jelentek meg. A *Doromb* pályázati támogatás esetén a következő években is megjelenik majd, mert egyre nagyobb igény mutatkozik iránta. A maga eszközeivel e sorozat mindenképp hozzájárult a közköltészet témakörének rendszeres, friss szakirodalmi reflexióihoz, az érintett kutatók kapcsolattartásához.

A pályázat egyik pillérét jelentő textológiai kutatások szorosan összefonódtak a megkezdett és jövőbeli munkafolyamatokkal. A Régi Magyar Költők Tára XVIII. századi sorozatában tovább gyarapodott a közköltészeti al-sorozat. A nagy terjedelmű és számtalan utólagos frissítést, igazítást kívánó kritikai kiadás-kötetek ütemezéséhez hozzátartozik, hogy lezárásuk után csak egy-két évvel jelenhetnek meg ténylegesen. Az előző OTKA-pályázatban (F 48440) a témavezető és Küllös Imola szerkesztésében elkészült kötet *Közköltészet 3: A társadalmi élet költészete* főcímmel, de két kötetre bontva látott napvilágot a 3. ciklus alatt *Közköltészet 3/A: Történelem és társadalom* (2013) és *Közköltészet 3/B: Közerkölcs és egyéni sors* (2015). A kettős korpusz 429 szövegcsaládot mutat be csaknem 3000 variáns adatainak felhasználásával, tehát terjedelmi korlátai ellenére reményeink szerint jó alapot biztosít a további kutatásokhoz akár a társadalmi csoportok költészetét (diák- és katonaélet, paraszti kultúra stb.), akár a közéleti műfajokat (politikai keservesek, agitációs énekek, divatcsúfólók), akár az egyéni sors nem-szerelmi témaköréit illetően (panaszdalok, keservesek, elégiák, rabénekek, bujdosóénekek).

A pályázat során kb. 85%-ig elkészült a 4. kötet első fázisa. Az *Alkalmi költészet* tárgykörébe tartozó kalendáris rigmusok, énekelt és szavalt névnapi köszöntőversek, illetve a diáktársadalom hasonló alkalmaira szóló pl. exameni versek szinte feltáratlan réteget jelentenek a magyar közköltészet anyagán belül is, holott a kisközösségek karácsonyi, újévi, húsvéti és pünkösdi szokásaira éppúgy rávilágítanak, mint a névnapköszöntés sokrétű szokásvilágára. Ezeknek a magyar népköltészetben gazdag utóéletéről tudunk, mondhatni e műfajok szövegbázisát éppúgy a 18. századi diák rigmushagyomány alapozta meg, mint a vőfélyversekét. A több szakterületet érintő adósságot a készülő kötet jelentősen enyhíteni fogja, hiszen Küllös Imola személyében egyúttal a recens magyar folklór legavatottabb ismerője írta a tárgyi-műfajttörténeti jegyzetek többségét, míg a témavezető elsősorban a textológiai és metrikai kérdések tisztázását vállalta. A forrásbázis a pályázat idején, de még azt követően is gyarapszik, így a végső lezárásra és a modernizált átírássra majd csak a következő hónapokban kerülhet sor. A magyarországi és erdélyi közgyűjtemények számos olyan forrásából előkerültek ugyanis szövegek, ahonnan nem számítottunk rájuk (pl. levéltári állományok), s mindez a rendszer folyamatos finomítását várja el a szerkesztőktől. Jelenleg 210 jegyzetelt szöveggel, illetve szövegcsaláddal rendelkezünk, de számuk láthatóan bővül még – azzal együtt, hogy a főúri alkalmi költészet hasonló, de konkrét személyekhez szóló alkotásait nem közöljük. Szükség esetén ez a kötet is felbontható lesz két egységre. A szövegek rögzítésében a témavezetőn és Küllös Imolán kívül Szilágyi N. Zsuzsa vállalt szerepet; ő a pályázat teljes ideje alatt szöveggondozói, tördelői és korrektori teendőket is ellátott a megjelent kötetek előkészítésében.

Ugyancsak a textológiai eredmények sorát gyarapítja két fontos szövegkiadás, amelyek a ReTextum sorozat keretében látnak napvilágot. Küllös Imola 1976-ban készítette el a *Világi énekek és versek B. P. 1800* című kéziratos versgyűjtemény teljes átírását és jegyzetanyagát a Helikon Kiadó megbízásából, azonban a tervezett kiadás megghiúsult, s a felbecsülhetetlen értékű munka kéziratban maradt. A pályázat keretében, külső szövegrögzítő és ellenőrző segítők (elsősorban Smid Bernadett néprajzkutató) bevonásával lehetőség nyílt a hártypapírra gépelt, nem szkennelhető versanyag digitalizálására és ellenőrzésére, a jegyzetek frissítése jelenleg is zajlik. Az NKA támogatásával 2018 tavaszán megjelenő forráskiadás az egyik legnagyobb terjedelmű 18. századi közköltési gyűjtemény teljes anyagát hozzáférhetővé teszi az olvasók és kutatók számára.

A témavezető párhuzamosan elnyert MTA Bolyai János Ösztöndíja (2013–2016) keretében egy másik szövegkiadást készített. A *Magyar világi ponyvairodalom (1700–1820)* címmel meginduló sorozat első kötete a *Lírai dalok és versek* címet viseli, s 125 szövegcsaládot mutat be a korszak aprónyomtatványairól. Némelyikük már helyet kapott az RMKT-kötetekben, de a legnagyobb részt alkotó szerelmi dalok még nem, sőt a korábbi, 17. századi alapszövegek kritikai kiadásában (RMKT XVII/3, 1961) sem minden ponyvaszöveget közöltek. Ezek itt kapnak először komolyabb nyilvánosságot, hiszen a magyar ponyvakutatás Nesztora, Pogány Péter nem vállalkozhatott komolyabb szöveggözlésre az általa rendszerezett források anyagából (1959, 1978). A források feltárása és reprográfia az OTKA-pályázat keretében zajlott. Az antológia szintén 2018-ban jelenik meg, szintén a ReTextum fősorozatában, így a két, egymást kiegészítő szövegegyüttes várhatóan új fénybe helyezi a nyomtatott, piacra került magyar anonim vershagyomány és a kéziratosság viszonyát. (A két kötet lektori feladatait a témavezető és Küllös Imola látja el.)

A forrásfeltárás mellett számos filológiai tanulmány is elkészült a pályázat ideje alatt, részben a *Doromb* sorozat keretében; részletes felsorolásukat lásd a beszámoló külön fejezetében. Főbb tematikus gócpontjai a műfaj történettel kapcsolatosak (bujdosóénekek, rabénekek, katonadalok, diákirodalom, a szerelmi líra madárszimbolikája), de fontos szerepet kapnak egyes 18–19. századi források és forráscsoportok elemzései mind a kéziratosságból (pl. Kresznerics Ferenc versgyűjteménye, Arany János dalgyűjteménye), mind a nyomtatott hagyományból (pl. a magyar és román ponyvaköltészet, a váci Énekes Gyűjtemény és a Hasznos Mulatságok közköltési közleményei).

A témavezető által az előző Bolyai-ösztöndíj keretében írt monográfia, *A kesergő nimfától a fonóházi dalokig* (Bp., Universitas, 2016) szintén az OTKA-pályázat támogatásával feltárt és digitalizált források felhasználásával készült, s részben a *Doromb* kötetekben megjelent műhelytanulmányok frissített és átdolgozott szövegén alapul. A monográfia elsősorban a 18. századi szerzői alkotások, a mai értelemben vett műköltészet (pl. Faludi Ferenc, Pálóczi Horváth Ádám, Csokonai Vitéz Mihály stb.) körében keresi a közköltészet hatásait, illetve az ő műveik popularizálódását vizsgálja, tehát a közköltészet mint ihletforrást és mint befogadó közeget egyaránt elemzi. A kötet folytatása is jórészt elkészült, amelyben a 19. század első felének hasonló szöveghozatalai kapnak új megvilágítást pl. Szirmay Antal, Aranka György, Jankovich Miklós, Kultsár István, az *Érzékeny és víg dalok*, majd Petőfi Sándor és a pályakezdő Arany János ürügyén.

A témavezető 2017-től a *Nyugat-magyarországi irodalom 1770–1820* MTA BTK Lendület Kutatócsoport vezetőjeként folytatja e kutatásokat, különös tekintettel a dunántúli régió feltáratlan forrásaira. Az új szakmai közösség megvalósítja az egyik korábbi OTKA-pályázat félbemaradt tervét, a hálózati kézíraskatasztert és a világi ponyvakatalógust is. A *Doromb* sorozat 6. kötete szintén a kutatócsoport témájához illeszkedik, de már a 7. kötethez is vannak regisztrált szerzők és témák.

A pályázati ciklus számos kutatóút, illetve konferencia-út támogatását biztosította. A témavezető és a csatlakozó kutató, Küllös Imola a témakört érintő jelentős magyarországi és kárpát-medencei irodalomtörténeti konferenciák szinte mindegyikén részt vett előadóként: Budapesten (pl. *Az értelmezés hatalma II.* és a *Culture of the Migration* c. tanácskozásokon, az Erdélyi János- és Kerényi Ferenc-emléküléseken), Miskolcon három ízben (rég Magyarországi és 18. századi témakörökben), Szekszárdon, Szolnokon, Celldömölkön, Nyíregyházán, Egerben, Pécsen (az International Ballad Council 44. vándorkonferenciáján), továbbá Kolozsváron, Nagyszalontán, Nyitrán és Nagykapos–Sárospatakon. A kutatóutak célállomásai többek közt Debrecen, Balassagyarmat, Pécs, valamint több ízben Kolozsvár voltak. Együttműködés kezdődött a Marosvásárhelyi Múzeum művészettörténészeivel, Orbán Jánossal is, akivel közös tanulmányban ismertettük a város egyik kereskedőházának boltozatából, építkezési hulladékként előkerült ponyvafüzeteket és kéziratokat, ezek teljes fotóanyagának is rendelkezünk egy példányával. A következő évek kutatásait segítő, nagyobb tételű reprográfia-rendelések során Szatmárnémetiből, Prágából,

Pozsonyból és Túrócszentmártonból szintén számos kézirat digitális fotójával gyarapodtunk.

Kutatásaiért a témavezető 2014-ben Kiss József-díjban, 2015-ben Martinkó András-díjban, 2017-ben Faludi Ferenc Alkotói Díjban részesült. Küllős Imola munkásságát 2017-ben Ortutay-émlékéremmel és Erdélyi Zsuzsanna-díjjal ismerték el.

Budapest, 2017. szeptember 30.